

Знак М. Я.

ОБРАЗ «ІДЕАЛЬНОГО КОРОЛЯ» В ІНСТРУКЦІЯХ ПОСЛАМ РУСЬКОГО ВОЄВОДСТВА НА СЕЙМИ 1669–1673 РОКІВ

У статті проаналізовано сприйняття шляхтою трьох сеймикових кіл Руського воєводства короля Міхала I Вишневецького. Джерелом для цієї розвідки стали формули пошанування, вміщені в інструкціях послам на сейм 1669–1673 рр. Згадка та подяка монаршій особі були обов'язковою їх частиною. Здебільшого її прописували у вступній клаузулі, після зазначення часу й місця парламентського зібрання та імен обраних послів. У шляхетському соціумі Речі Посполитої сформувалися дві опінії щодо особи правителя: ідеальна, що побутувала в мовно-писемній традиції, та реальна, яка опиралася на реляції панівної еліти з тронем. У документальних джерелах, що проливають світло на діяльність шляхетських зібрань, відображено «портрет зразкового правителя», якого би бажали бачити політично активні репрезентанти шляхетського стану. Ідеальні образи короля-батька й мужнього рицаря були елементами світоглядної культури шляхти. У статті продемонстровано, як відрізнялося реальне ставлення річпосполитської еліти від описаного в інструкціях послам на сейм на прикладі одного короля.

Ключові слова: король, Міхал I Вишневецький, інструкція сеймовим послам, передсеймові сеймики, Руське воєводство, сейм.

Ставлення шляхетського суспільства до свого монарха є однією із складових політичної культури представників цього стану в ранньомодерний період. Це ставлення сформувалося у шляхти в результаті усвідомлення власної ролі в державній системі Речі Посполитої¹. Не менш важливе значення мали зміни в політичному устрої, які відбулися в результаті прийняття у 1573 р. Генрихових артикулів. Згаданий акт закріпив права й обов'язки монарха перед своїми підданими (шляхтою) і регламентував їхні стосунки². Яскравим виразником взаємовідносин між королем і «рицарським» станом є джерела, що відображають парламентське життя Речі Посполитої. Зокрема в інструкціях послам на сейм, що виникли в результаті діяльності місцевих передсеймових шляхетських зібрань, представлено погляди шляхти щодо різних питань, зокрема ставлення до свого правителя.

Окреслену проблематику висвітлено в напрацюваннях деяких польських та українських істориків. Знаний польський історик Едвард Опалінський у своїй статті, а згодом у монографії проаналізував джерела парламентаризму 1587–1648 рр.: ухвали та інструкції сеймиків, сеймові діарії (щоденники) й листи періоду ро-

кошу³. Дослідник доходить висновку, що у свідомості знаті було два бачення правителя: традиційне, яке сягало ще часів Середньовіччя і твердило про Божественний характер влади монарха, та ранньомодерне, коли до нього ставилися як до очільника суспільства. Перше проявлялось у мовно-писемній культурі, а друге – в політичних реляціях шляхти з монархом⁴.

Едвард Опалінський виділив декілька звичних окреслень короля у документальній культурі. Часто щодо особи монарха використовували словосполучення «господар Речі Посполитої», щоб підкреслити безперешкодну владу правителя⁵. Інший поширений образ – це «вірний охоронець прав та вольностей»: король мав виконувати функції законодавця, інтерпретатора та виконавця права⁶. Популярною була патріархальна опінія, в рамках якої використовували епітет «батько», Річ Посполита сприймалася як «мати», а шляхта – як «сини»⁷.

Шляхта засадничо покладала на свого монарха певні зобов'язання, одним із основних було

¹ Edward Opaliński, “Postawa szlachty polskiej wobec osoby królewskiej jako instytucji w latach 1587–1648: próba postawienia problematyki”, *Kwartalnik Historyczny* 90 (4) (1983): 791.

² Urszula Augustyniak, *Wzowie i “królowie rodacy”* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 1999), 222.

³ Opaliński, “Postawa szlachty”, 791–808; Edward Opaliński, *Kultura polityczna szlachty polskiej w latach 1587–1652: system parlamentarny a społeczeństwo obywatelskie* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1995)

⁴ Opaliński, “Postawa szlachty”, 794.

⁵ Ibid., 793; Opaliński, *Kultura polityczna*, 53.

⁶ Opaliński, “Postawa szlachty”, 793–794; Idem., *Kultura polityczna*, 53–54.

⁷ Opaliński, “Postawa szlachty”, 795–796; Idem., *Kultura polityczna*, 54.

любити Річ Посполиту та своїх підданих. Обивателі вимагали від короля з власних фінансів дбати про безпеку держави та піклуватися про внутрішній спокій. Також до обов'язків правителя належало: слухати поради сенату, бути справедливим, нагороджувати тих, хто заслужив, використовувати власний авторитет для примирення ворогуючих сторін⁸.

Польська історикinja Уршуля Августиняк у своїй монографії подала всебічний огляд феномену королівської влади у Речі Посполитій на прикладі правителів, які королювали в 1587–1696 рр.⁹ На думку дослідниці, аналізуючи праці польських мислителів XVII ст., зрідка можна виявити нове окреслення правителя. Стереотипні образи правителя як «батька», «оборонця», які сформувалися на початку XVI ст. під впливом праці Станіслава Заборовського «Tractatus de natura iurium et bonorum regis», побутували до кінця XVII ст.¹⁰

У 2004 р. побачила світ стаття польського дослідника Лешка Анджея Вежбіцького, в якій на основі сеймикових ухвал та інструкцій проаналізовано ставлення шляхти Люблінського воєводства (сусіднього з Руським) до короля Міхала I¹¹. Українська дослідниця Наталя Старченко у своїй публікації 2015 р. розглянула прецеденти образ королівського маєстату¹².

Метою цього дослідження є проаналізувати ставлення шляхти трьох сеймикових зібрань Руського воєводства до короля Міхала I Вишневецького в часі його правління. Головним джерелом стали формули пошанування монарха в інструкціях сеймовим послам, укладених на передсеймикових сеймиках, що збирались у Вишні, Галичі та Холмі у 1669–1673 рр. Подяка та похвала монарху були обов'язковою частиною формуляру інструкції, яку прописували на початку, зазвичай після переліку послів. Клаузула похвали у цих актах відображає «ідеальний образ правителя», однак завдяки зіставленню з внутрішніми та зовнішніми політичними процесами у цей період спробуємо простежити відмінності між «описаним» і «реальним».

Кінець правління Яна II Казимира ознаменувало помітне руйнування авторитету короля й королівського двору¹³. Зречення у 1668 р. останнього монарха з династії Ваза аж ніяк не відповідало уявленню шляхти про «ідеального правителя». Недаремно шляхта в інструкції від

20 серпня 1669 р. послам із Вишні на коронаційний сейм закликала не застосовувати до Яна II Казимира королівський титул, якого він зрікся¹⁴. У подальшому учасники сеймиків в інструкціях використовували щодо особи Яна II Казимира окреслення «король його милість минулий», а після його смерті – «святої пам'яті король його милість Казимир»¹⁵. Згадані звернення є звичними для титулування попередніх королів, що свідчить про усталену писемну традицію. Подекуди вживали звернення з вказівкою про абдикацію (зречення), наприклад «його королівська милість Казимир абдикаційний»¹⁶. Не варто вважати, що шляхта закладала в таке формулювання негативний контекст, радше це вказівка на причину незвичного фіналу правління цього короля.

У 1669–1673 рр. у Речі Посполитій королівський престол посідав «правитель крайнин» (пол. król-rodak), його обрання не стало випадковістю. Вже приготування до елекції 1669 р. пройшли під егідою двох постулатів: унеможливити вступ на престол кандидата з прогабсбурзькою або профранцузькою орієнтацією та усунути ймовірну корупцію. Вибір Міхала Вишневецького на монарший трон добре вписувався в уявлення пересічної шляхти про «ідеального короля П'яста», що стало популярним після абдикації попереднього монарха. «Диво обрання П'яста» стало можливим завдяки конфронтації між магнатськими угрупованнями, які підтримували іноземних кандидатів, і шляхетською більшістю, для якої виявився ближчий «вітчизняний» претендент. За влучним висловом польської історикини У. Августиняк, провінція опанувала столицю¹⁷.

Уже на початку правління Міхала Вишневецького шляхта вимагала від новообраного монарха підтримувати образ «короля-рицаря» та «короля-захисника». 20 серпня 1669 р. у вишенській інструкції послам на коронаційний сейм шляхта за-

¹⁴ Інструкція послам на коронаційний сейм Львівської, Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 20 серпня 1669 р. Akta grodzkie i ziemskie czasów Rzeczypospolitej polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie. T. XXI: Lauda sejmikowe. T. II. Lauda wiszeńskie 1648–1673 r., opracował Antoni Prochaska (Lwów: Z drukarni E. Winarza we Lwowie, 1911), 524 (далі – AGZ, XXI).

¹⁵ Інструкція послам на сейм Львівської, Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 29 липня 1670 р. AGZ, XXI, 540; Інструкція послам на сейм елекційний Галицької землі у Галичі 29 березня 1674 р. Akta grodzkie i ziemskie czasów Rzeczypospolitej polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie. T. XXIV: Lauda sejmikowe Halickie 1575–1695 r. Wydał Antoni Prochaska (Lwów: Nakładem Towarzystwa Naukowego z zasiłkiem Funduszu Kultury Narodowej z pierwszjej związkowej drukarni we Lwowie, 1931), 376 (далі – AGZ, XXIV).

¹⁶ Інструкція послам на сейм Холмської землі у Холмі 15 грудня 1671 р. Archiwum Państwowe w Lublinie (далі – AP Lublin): Księgi Grodzkie Chełmskie, Relacje, Manifestacje, Oblaty (далі – KGCh. RMO), nr 90, k. 916.

¹⁷ Augustyniak, *Wazowie i "królowie rodacy"*, 222.

⁸ Opaliński, «*Postawa szlachty*», 798–800.

⁹ Augustyniak, *Wazowie i "królowie rodacy"*.

¹⁰ Ibid., 53.

¹¹ Leszek A. Wierzbicki, «Szlachta lubelska wobec króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego (w świetle akt sejmikowych)», *Res Historica* 17 (2004): 11–28.

¹² Наталя Старченко, «Образ королівського маєстату: волинські репліки останньої третини XVI ст.», *Україна в Центральній-Східній Європі* 15 (2015): 104–134.

¹³ Augustyniak, *Wazowie i "królowie rodacy"*, 222.

жадала, щоб новообраний король своєю справедливістю та мужністю встановив контроль над українськими теренами, від яких залежала безпека цілої Речі Посполитої. Учасники сеймика пообіцяли віру й послух своєму монарху, побажали здоров'я та щастя. Також в інструкції підкреслено, що король є Божим обранцем, який гідний любові та поваги. З погляду шляхти найвищою цінністю є єдність короля та шляхти, про що висловлено у метафоричній формулі «єднання сердець»¹⁸.

Шляхта Галицької землі в передкоронаційній інструкції вимогливо окреслила королівський обов'язок обороняти Річ Посполиту. З погляду учасників сеймика, позаяк монарх прийняв корону, то цим уже прирік себе протистояти ворогам батьківщини. Своєю чергою галичани пообіцяли фінансову допомогу в захисті, погодившись сплатити податки. Також новообраному королю побажали щасливого панування¹⁹.

Спільною рисою в інструкціях цих двох шляхетських кіл є використання словосполучення «посеред нас»²⁰, що підкреслювало рівність за походженням короля і шляхти та загалом відображало обставини висунення кандидатури Міхала Вишневецького на престол. На конвокаційному сеймі 1669 р. він був репрезентантом Сандомирського воєводства. Точно невідомо, хто перший на елекційному сеймі 19 червня 1669 р. запропонував його кандидатуру на королівський престол. Деякі джерела свідчать, що це був сандомирський хорунжий Марцін Дембіцький або ж сандомирський воєвода Ян Тарло, а за іншою версією – познанський воєвода Ян Опалінський і каліський каштелян Ян Радоміцький²¹.

Однак у реальності Міхал I не в усьому відповідав шляхетським уявленням про правителя, який походить із «польського народу» (в ранньомодерний час це поняття вживали не так в етнічному, як у політично-територіальному значенні). В інструкціях вишенського сеймика шляхта тричі жадала від короля, щоб задля честі народу, з якого він походить, носив «польський» стрій²².

Довге перебування Міхала Вишневецького закордоном мало суттєвий вплив на особистість і вподобання майбутнього монарха. Вбрання короля відповідало тогочасній європейській моді. Важливим елементом, що формував його образ, стала модна тоді перука²³. Треба зазначити, що «виглядати по-польськи» мав не тільки монарх, а й сенатори та інші шляхтичі, а за невиконання цього припису пропонувалося усувати від «гідностей» Речі Посполитої²⁴.

Коронаційний сейм тривав із 1 жовтня до 12 листопада 1669 р., його засідання минули в напруженій атмосфері. 5 листопада під час сеймових обряд Посольську Ізбу з протестом залишили київський підсудок Ян Олександр Олізар і київський підкоморій Олександр Костянтин Воронич, чим зірвали сейм. Дослідники вважають, що основною причиною провального завершення сейму стала активна діяльність опозиції²⁵. Під час королювання Міхала I йому завзято протистояла профранцузька партія, яка отримала назву «мальконтенти». Опозицію очолювали коронний великий гетьман Ян Собеський і примас Миколай Пражмовський²⁶. Саме Я. Собеський, який народився та мав значні володіння у Руському воєводстві, міг впливати на погляди шляхти в цій частині Речі Посполитої²⁷. Натомість серед прибічників короля був серадзький воєвода Фелікс Потоцький, який завдячував М. Вишневецькому сенаторським кріслом²⁸, а магнатський рід Потоцьких традиційно мав значні впливи на політичну думку шляхти Галицької землі.

Ще у червні 1669 р. постало питання про королівське одруження, задля чого коронний підканцлер Анджей Ольшовський розпочав перемовини з представниками імператора Леопольда I Габсбурга. 16 листопада на післясеймовій раді сенату обговорювали питання майбутнього шлюбу короля, для якого за дружину запропонували зведену сестру імператора Священної Римської імперії – Елеонору Марію Жозефу Габсбург. Урешті після перемовин 27 лютого 1670 р. між королем Міхалом I і нею було укладено шлюб²⁹.

¹⁸ Інструкція послам на коронаційний сейм Львівської, Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 20 серпня 1669 р. AGZ, XXI, 518.

¹⁹ Інструкція послам на коронаційний сейм Галицької землі у Галичі 12 вересня 1669 р. AGZ, XXIV, 300; Jacek Kaniewski, *Sejmiki koronne wobec problemów wewnętrznych Rzeczypospolitej za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669–1673)* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2014), 76–77.

²⁰ Інструкція послам на коронаційний сейм Львівської, Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 20 серпня 1669 р. AGZ, XXI, 518; Інструкція послам на коронаційний сейм Галицької землі у Галичі 12 вересня 1669 р. AGZ, XXIV, 300.

²¹ Iona Czamańska, *Wiśniowieccy. Monografia rodu* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2007), 253–255.

²² Інструкція послам на коронаційний сейм Львівської, Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 20 серпня 1669 р. AGZ, XXI, 524; Інструкція послам на сейм Львівської,

Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 29 липня 1670 р. AGZ, XXI, 545; Інструкція послам на сейм надзвичайний Львівської, Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 25 травня 1672 р. AGZ, XXI, 595.

²³ Czamańska, *Wiśniowieccy*, 251.

²⁴ Інструкція послам на коронаційний сейм Львівської, Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 20 серпня 1669 р. AGZ, XXI, 524.

²⁵ Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 84–88.

²⁶ Urszula Augustyniak, *Historia Polski 1572–1795* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008), 711.

²⁷ Wojciech Kriegseisen, *Samorząd szlachecki w Małopolsce w latach 1669–1717* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1989), 82.

²⁸ Augustyniak, *Wazowie i "królowie rodacy"*, 223–224.

²⁹ Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 88–96.

Холмська шляхта, зібрана в січні 1670 р. напередодні весняного сейму, привітала короля з одруженням³⁰. У їхній інструкції спостерігаємо вже інший образ правителя, а саме «короля-батька». Сеймикуюча шляхта висловила свою вдячність за батьківське піклування про благополуччя Речі Посполитої, незважаючи на зрив попереднього сейму. Учасники сеймика підкреслили своє прагнення до спокою «як всередині держави, так і ззовні», а також побажали королю довголіття, здоров'я та успішного правління³¹.

Однак надзвичайний сейм, що тривав із 5 березня до 19 квітня 1670 р., зірвав брацлавський посол Бенедикт Жабокрицький, також за підбурювання ворогів короля (мальконтентів)³². Проте на реляційних сеймиках після весняного сейму 1670 р. шляхта висловила підтримку своєму монарху. Рицарі ідентифікували себе зі своїм електом та усіма можливими способами захищали й намагалися зберегти його престол³³. На осінь цього ж року скликали новий сейм³⁴.

В інструкції генерального сеймика Руського воєводства його учасники чітко окреслили батьківські функції короля. Подяка йому розпочиналась із метафоричних міркувань про те, що найвищою цінністю є довірливі стосунки короля та підданих, без невірливості й боязні й зверхності, такі, що побудовані на доброзичливості. Шляхта висловила стурбованість через розкол річпосполитського суспільства на прихильників і противників монарха та акцентувала, що Міхал I намагається «усім мешканцям відновити спокій та впевненість». Урешті сеймикуючі шляхтичі подякували королю за батьківську діяльність і попросили, щоб своєю турботою він прибрав суперечності, сподіваючись, що запланований сейм завершиться успішно³⁵.

Холмська шляхта висловила свою прихильність до короля, проте в її інструкції помітна певна обережність щодо конфлікту монарха з опозицією. На погляд шляхти, король мав відігравати роль посередника у суперечках із мальконтентами³⁶. Осінній сейм тривав із 9 вересня до 1 листопада 1670 р. й завершився успіхом

завдяки скликанню посполитого рушення. Тоді ж коронували Елеонору як дружину Міхала I³⁷.

На другу половину 1671 р. припала зовнішньополітична криза в Речі Посполитій: загострилися відносини з козацьким гетьманом Петром Дорошенком та Османською імперією, що призвело до поновлення військових дій. Коронний великий гетьман Я. Собеський здійснив низку успішних військових кампаній, розбивши козацько-татарське військо під Брацлавом, Могилевом і Кальником. Наслідком цих успіхів стало відвоювання значної частини Поділля та інших територій³⁸. Внесок короля у цій перемозі виглядав невиразним, адже Міхал Вишневецький не брав активної участі у військових подіях, а обмежився скликанням сеймиків і пошуком зовнішніх союзників³⁹. Реальна популярність «домашнього» короля помітно слабшала, коли 10 грудня 1671 р. до Варшави прибув посол з Османської імперії і повідомив про проголошення війни⁴⁰. У цій ситуації король видав універсал на скликання сеймиків і призначив сейм на 26 січня 1672 р.⁴¹

15 грудня 1671 р. відбулися три передсеймові сеймики Руського воєводства. Рицарське коло у Вишні висловило пошанування за військові звитяги у такий короткий час⁴². Галицька сеймикуюча шляхта зауважила старання короля у «заспокоєнні держави»⁴³ та у відвоюванні територій. Учасники сеймика у Галичі вбачали, що найкращий спосіб протистояти зовнішній загрозі – це успішне завершення сейму, тому були вдячні королю за його скликання⁴⁴. Холмська шляхта скромно подякувала за батьківське піклування та побажала фортуни у боротьбі з ворогами. Незважаючи на те, що Міхал I не мав військового хисту, в інструкціях намагалися підтримувати образ ідеального «короля-воїна». Насправді військові здібності й досягнення монарха в інструкціях було перебільшено⁴⁵.

Після невдалого завершення сейму в березні 1672 р. король вирішив скликати новий сейм. Універсалом король ухвалив 27 квітня як день проведення передсеймових сеймиків, а 18 травня мав розпочати свою діяльність сейм. Королів-

³⁰ Ibid., 102.

³¹ Інструкція послам на сейм Холмської землі у Холмі 22 січня 1670 р. AP Lublin: KGCh. RMO, nr 89, k. 38.

³² Augustyniak, *Historia Polski*, 711–712; Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 111–116.

³³ Augustyniak, *Historia Polski*, 712; Idem., *Wazowie i "królowie rodacy"*, 224.

³⁴ Augustyniak, *Historia Polski*, 712; Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 140.

³⁵ Інструкція послам на сейм Львівської, Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 29 липня 1670 р. AGZ, XXI, 538–539.

³⁶ Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 149; Інструкція послам на сейм Холмської землі у Холмі 29 липня 1670 р. AP Lublin: KGCh. RMO, nr 89, k. 233–233v.

³⁷ Augustyniak, *Historia Polski*, 712; Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 169–176.

³⁸ Augustyniak, *Historia Polski*, 714.

³⁹ Augustyniak, *Wazowie*, 225.

⁴⁰ Augustyniak, *Historia Polski*, 714.

⁴¹ Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 204.

⁴² Інструкція послам на сейм вальний Львівської, Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 15 грудня 1671 р. AGZ, XXI, 581; Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 209–210.

⁴³ Подолання внутрішніх суперечностей у Речі Посполитій.

⁴⁴ Інструкція послам на вальний сейм Галицької землі у Галичі 15 грудня 1671 р. AGZ, XXIV, 331–332.

⁴⁵ Інструкція послам на сейм Холмської землі у Холмі 15 грудня 1671 р. AP Lublin: KGCh. RMO, nr 90, k. 909v; Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 210–211.

ський двір намагався підвищити авторитет монарха, надсилаючи відповідні звернення до шляхти. Зокрема в інструкції від трону повідомлялося про османську загрозу й про безпричинно зірваний минулий сейм⁴⁶.

20 квітня 1672 р. шляхта на галицькому сеймику подякувала «батьку» за піклування в умовах внутрішньодержавної кризи та негараздів у парламентській діяльності. Послам доручили попросити короля як голову Речі Посполитої якими-небудь способами й засобами подбати про цю війну⁴⁷.

Перший генеральний сеймик Руського воєводства було зірвано, тому король видав універсал на повторне скликання, тож зібрання у Вишні відбулося щойно 25 травня 1672 р. У своїй інструкції зібрана там шляхта описувала злиденне внутрішнє та зовнішнє становище Речі Посполитої, покладаючи надію на Божу протекцію. Учасники сеймика доручили послам подякувати Міхалу I, також просити правителя, щоб своєю королівською опікою сприяв єднанню у Речі Посполитій задля опору ворогам⁴⁸.

У 1671–1672 рр. відновилася відкрита війна з Османською імперією, чимало противників короля звинуватили його у поганій зовнішній і внутрішній політиці. Опозиція розглядала ідею детронізації Міхала I та його розлучення з Елеонорою, проте значна частина шляхти залишилася вірною союзницею монарха. Незважаючи на критичну ситуацію у війні й падіння Кам'яця, на підтримку короля виступило посполите рушення, учасники якого у жовтні 1672 р. утворили конфедерацію, що отримала назву «Голембської». Її завданням було впровадити каденцію урядів, підтримати короля й чинити опір іноземним інтригам. Фактичною ж метою стало протистояння мальконтентам⁴⁹.

23 листопада 1672 р. у Щебрешині за головуванням Яна Собеського виникла інша конфедерація, яка стала на бік профранцузької партії. Щебрешинську конфедерацію активно підтримало військо, підлегле коронному гетьману. Однак під час варшавського з'їзду в січні 1673 р. переважила ідея єднання задля оборони та збереження Речі Посполитої. Лідери обох партій-конкурентів – Ян Собеський та Анджей Ольшовський – прагнули уникнути «домашньої» війни та погодилися на спільні дії для порятунку батьківщини. Мальконтенти взяли участь у па-

цифікаційному сеймі, який відбувся 4 січня – 13 квітня 1673 р. і на якому було ухвалено план оборони проти Османської імперії⁵⁰.

Події другої половини 1672 р. ніяк особливо не позначилися на «образі короля», окресленому в інструкціях. Холмська шляхта, яка зібралася 13 грудня 1672 р., висловила свою вірність монарху й побажала успіхів в оборонній кампанії⁵¹. Рицарське коло у Вишні, що зібралася того ж дня, задекларувало своє підданство монархові. Воно насамперед попросило короля, щоб він своєю батьківською ласкавістю вгамував «відступників»⁵².

Пацифікаційний сейм у 1673 році виявився останнім за участю короля Міхала I. У листопаді цього ж року він помер у Львові⁵³. 29 грудня 1673 р. шляхта зібралася на генеральний сеймик у Вишні, щоб обрати послів та укласти інструкцію на конвокаційний сейм. Рицарське коло тужило через смерть свого «батька» та осиротілу Річ Посполиту⁵⁴.

* * *

Формула пошанування короля була обов'язковою частиною інструкції послам на сейм. Зазвичай її розміщували після вступної частини, де зазначали час і місце передсеймового зібрання та імена репрезентантів. Не менш значну роль у цій клаузулі відігравали згадки про Господню милість до Речі Посполитої та благословення королівської влади. Так звані подяки не лише були проявом барокового стилю тогочасної писемної культури, а й відображали значущі події. Наприклад, у інструкціях передсеймових сеймиків Руського воєводства зазначено про шлюб Міхала I Вишневецького, перемоги Яна Собеського у 1671 р. під час річпосполитсько-османської війни, звияги у Хотинській битві 1673 р. та інші події.

Подяка монарху в інструкціях є цінним джерелом для дослідження образу ідеального правителя у світогляді політично активних репрезентантів тогочасного шляхетського суспільства. В уявленнях знаті Речі Посполитої король мав проявляти батьківську турботу щодо своїх підданих, бути

⁵⁰ Augustyniak, *Historia Polski*, 718.

⁵¹ Інструкція послам на сейм Холмської землі у Холмі 13 грудня 1672 р. AP Lublin: KGCh. RMO, nr 91, k. 385v; Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 242.

⁵² Інструкція послам на сейм Львівської, Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 13 грудня 1672 р. AGZ, XXIV, 616.

⁵³ Augustyniak, *Historia Polski*, 718.

⁵⁴ Інструкція послам на сейм коронаційний Львівської, Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 29 грудня 1673 р. Akta grodzkie i ziemskie czasów Rzeczypospolitej polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie. T. XXII: Lauda sejmikowe. T. III. Lauda wiszeńskie 1673–1732 r., opracował Antoni Prochaska (Lwów: Z drukarni E. Winarza we Lwowie, 1914), 6.

⁴⁶ Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 232–234.

⁴⁷ Інструкція послам на сейм надзвичайний Галицької землі у Галичі 20 квітня 1672 р. AGZ, XXIV, 344; Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 243.

⁴⁸ Інструкція послам на сейм надзвичайний Львівської, Перемишльської та Сяноцької землі у Вишні 25 травня 1672 р. AGZ, XXI, 593–594; Kaniewski, *Sejmiki koronne*, 242.

⁴⁹ Augustyniak, *Wazowie*, 225–226.

хоробрим воїном, який захищатиме свою батьківщину. Однак проаналізовані джерельні матеріали свідчать, що реальне ставлення до особи монарха відрізнялося від задекларованого. У випадку короля Міхала I Вишневецького рицарські сеймикові кола намагалися підтримувати образ хороброго

воїна, незважаючи на те, що він не мав особливого хисту й не здобув вагомих військових перемог. Зрештою монарх не подужав і обов'язок батька у примиренні розколеного річпосполитського соціуму, позаяк причиною цього була спрямована персонально проти нього діяльність опозиції.

Bibliographic References

- Akta grodzkie i ziemskie czasów Rzeczypospolitej polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie. T. XXI: Lauda sejmikowe. T. II. Lauda wiszeńskie 1648–1673 r. Opracował Antoni Prochaska. Lwów: Z drukarni E. Winarza we Lwowie, 1911.
- Akta grodzkie i ziemskie czasów Rzeczypospolitej polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie. T. XXII: Lauda sejmikowe. T. III. Lauda wiszeńskie 1673–1732 r. Opracował Antoni Prochaska. Lwów: Z drukarni E. Winarza we Lwowie, 1914.
- Akta grodzkie i ziemskie czasów Rzeczypospolitej polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie. T. XXIV: Lauda sejmikowe Halickie 1575–1695 r. Wydał Antoni Prochaska. Lwów: Nakładem Towarzystwa Naukowego z zasiłkiem Funduszu Kultury Narodowej z pierwszej związkowej drukarni we Lwowie, 1931.
- Archiwum Państwowe w Lublinie: Księgi Grodzkie Chełmskie, Relacje, Manifestacje, Oblaty, nr 89, 764 s.; nr 90, 1847 s.; nr 91, 845 s.
- Augustyniak, Urszula. *Historia Polski 1572–1795*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008.
- — —. *Wazowie i "królowie rodacy"*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 1999.
- Czamańska, Ilona. *Wiśniowieccy. Monografia rodu*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2007.
- Kaniewski, Jacek. *Sejmiki koronne wobec problemów wewnętrznych Rzeczypospolitej za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669–1673)*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2014.
- Kriegseisen, Wojciech. *Samorząd szlachecki w Małopolsce w latach 1669–1717*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1989.
- Opaliński, Edward. *Kultura polityczna szlachty polskiej w latach 1587–1652: system parlamentarny a społeczeństwo obywatelskie*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1995.
- — —. "Postawa szlachty polskiej wobec osoby królewskiej jako instytucji w latach 1587–1648: próba postawienia problematyki". *Kwartalnik Historyczny* 90 (4) (1983): 791–808.
- Starchenko, Natalia. "Obraza korolivskoho maiestatu: volynski repilykii ostatnoyi tretyny XVI st.". *Ukraina v Tsentralno-Skhidni Yevropi* 15 (2015): 104–134.
- Wierzbicki, Leszek A. "Szlachta lubelska wobec króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego (w świetle akt sejmikowych)". *Res Historica* 17 (2004): 11–28.

M. Znak

THE IMAGE OF THE "IDEAL KING" IN THE INSTRUCTIONS TO AMBASSADORS OF RUTHENIAN VOIVODESHIP 1669–1673

The attitude of aristocratic society to its monarch is an integral part of political culture. The relationship between the privileged section of the population and the king was formed as a result of the political activity of the former. The article analyzes the attitude of the nobility of the three Sejmiks of the Ruthenian Voivodeship toward the king of Michael I. The source for this study was the formulas of respect contained in the instructions to the ambassadors to the Diet (Sejm) of 1669-1673. Mentioning and thanking the king was a mandatory part of them. It was prescribed in the introductory clause, after indicating the time and place of the parliamentary meeting and the names of the elected ambassadors. In the aristocratic society of the Polish-Lithuanian Commonwealth, two opinions about the identity of the monarch were formed. The first is about the "ideal king", which is characteristic of the linguistic and written tradition. The second opinion was formed on the relations of the politically active elite with a particular monarch. The documents resulting from the activities of the Sejmiks reflect the image of the "ideal king". According to the nobility, the exemplary ruler was to be a "father" to his citizens and a brave warrior and defender of his Motherland. The myth of "King Piast" had a great influence. According to this myth, there was once a monarch who possessed all the best features of an early modern ruler. An important feature was the local origin of the future representative of the throne. King John II Casimir destroyed the image of the ideal monarch because he abdicated. King Michael I came from the Commonwealth. He was well acquainted with the traditions and policies of this state. In the case of King Michael, I, the Knights of the Sejmiks tried to maintain the image of a brave warrior, although he didn't have much skill and didn't win any military victories. In the end, the monarch didn't overpower his father's duty to reconcile the divided society.

Keywords: king, Michael I, instructions to the Diet (Sejm) ambassadors, Pre-Sejm sejmiks, Ruthenian Voivodeship, the Diet (Sejm).

